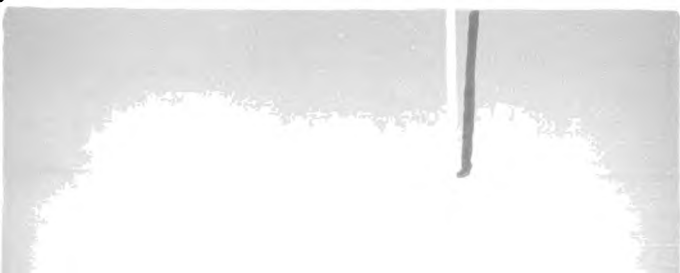

1609

CEĻA ZĪMĒS

40

Apuskrats

IZCILS DAINOLOĢIJAS PAMATDARBS

Prof. Luža Bērziņa Ievads latviešu tautas dzejā. Baltu filologu kopas Čikagā izdevums, 1959.

Pagājušā gada nogalē pagāja dainu tēva Krišjāņa Barona cildinājumu zīmē, un dažādos mūsu periodiskos izdevumos atkārtoti tika, arī vēl tiek pasvītrotā latviešu tautasdziesmu daudzpusīgā un izcilā nozīme mūsu tautas kultūrā. Ja šis mūsu dziesmu pūrs trimdā kļuvis pieejams stipri plašā un arī skaistā, pie tam ļoti labā pareizrakstībā pārveidotā Kopenhāģenas „Imantas” apgāda publicējumā, tad reizē patiesi jāpriecājas, ka par jaunu pārspiests arī tas darbs, kas pilnīgāk, dziļāk un smalkāk nekā citi pētījumi atslēdz mūsu tautas dziesmu poētiskās izteiksmes savdabīgos un dziļi latviskos apcirknus. Tā ir prof. Luža Bērziņa tautasdziesmu poētikas 1. daļa — Metrika un stilistika. Profesora bijušie skolnieki Latvijas Universitātē labi atcerēsies, ka L. Bērziņa Ievadam latviešu tautas dzejā bija arī otra puse; visai jānožēlo, ka šī dainu poētikas turpmākā daļa palikusi dzimtenē un tikai manuskriptā un studentu pierakstījumos. Mēs tomēr drīkstam cerēt, ka arī tā — svarīgs posms no L. Bērziņa ilgu gadu pētījumu kopsavilkumiem — reiz parādīsies klajā, veidodama darbu, kur savā laikā daži labs principiāli nozīmīgs jautājums pirmo reizi definitīvi noskaidrots. Ka kāds izcils darbs baltoloģijā nāk klajā arī pēc prāvāka gadu skaita, tas labi pierādās arī mūsu dienās; tā var norādīt gan uz K. Būgas darbiem, gan uz prof. F. Fortunātova lietuviešu gramatikas lekcijām, celmlauža darbu šīnī nozarē vecajā Maskavas universitātē.

Krišjāņa Barona nopelnus atzīmējot, ir ticis diezgan daudz diskutēts, kā panākt, lai arī citu tautu zinātnieki pievērstos latviešu tautasdziesmām un eventuāli to izpētīšanai, tā plaši tās popularizējot. Kam reālie apstākļi tuvāk pārredzami, tam tomēr jāatzīst, ka šīnī ziņā nebūs lolojamas nekādas lielākas cerības: sveštautiecīem pārāk grūti iedzīvoties dainu savdabīgajā pasaulē. Vispirms jau urbanizācijas gadsimta

un svešas nācijas cilvēkam daudz kas paliek tāls un nesaprotams vecas zemkopju tautas rustikālā un stipri fēmininā pasaules skatījumā. Arī pašas reālās kļuvušas vai joprojām paliek stipri svešas; dažs tautasdziesmās minēts priekšmets nebūs redzams pat kādā rietumzemes mūzejā. Otrkārt, tautasdziesmu ļoti koncentrētā, pregnantā izteiksme atklāj teksta īsto saturu tikai tad, ja lasītājs ir pavisam perfekts latviešu valodas pratējs. Un arī tad ne katru reizi nesāubāmi droši uzminama dažāda tautasdziesmas doma. Tā, piemēram, pat tāds zinātnieks kā prof. L. Arbužovs, pats ilggadīgs mūsu universitātes mācības spēks, Vācijā pēc kara apstrādādams Herdera atstātos latviešu tautasdziesmu tekstus, bija spiests atsevišķu pantu izprašanā konsultēt latviešus, starp citu arī smalko dainoloģijas speciālistu prof. Ludi Bērziņu.

Nav nekādu šaubu, ka mūsu tautasdziesmu pētīšanā vēl daži prāvs darbs darāms, vispirmā kārtā — noskaidrojot motīvus, kas kopēji ar citu nāciju folkloru vai vecāko laiku mākslas dzeju. Uz dažū darbu, tā uz J. Lautenbacha vai Annas Bērzkaines pētījumiem te varam jau atskatīties. Daudz kas darāms arī, raugot saziņēt atsevišķo Latvijas novadu vai seno cilšu apgabalu dziesmu kopumu raksturīgās īpašības; ar stipru skepsi jāizturas pret publikācijām, kur, piemēram, kādu senāku izdarību aprakstos min vienkopus tik tālu un pašos pamatos etniski atšķirīgu novadu kā Latgales un Dienvidkursas dziesmu tekstus... Par dainu sintaksi bez darbiem, kas jau publicēti vai pašreiz tiek rakstīti (A. Gāters, Art. Ozols u.c.), gaidāma vēl garāka rinda citu; par latviešu mītoloģiju, kā var vērot, diskusijas vēl ilgi nebūs galā un plašāki darbi (tā, piem. H. Biezajam par Dievu un A. Brastiņam par Māru) vēl tikai nāks klajā.

Lai arī atsevišķi jauni pētījumi skartu kaut vai tikai tautasdziesmu reālās, nav nekādu šaubu, ka to autoriem vienmēr būs jāieskatās arī Luža Bērziņa darbos, vispirmā kārtā jau viņa Ievadā latviešu tautas

dzejā, lai konsultētos, vai un cik tālu sirmāis dainu poētikas speciālists dotu problēmu skāris un kā kritiski vērtējis citu, agrāku autoru domas. Bet vēl vairāk — katram dainu pētniekam gluži nepieciešams pazīt to bagāto un savdabīgo izteiksmes līdzekļu arsenālu, ko uzejam mūsu tautasdziesmās. To, ko, ilgus gadus pētījis, Ludis Bērziņš savā viegli lasāmajā grāmatā tik uzskatāmi aplūko un bagātīgi ilustrē ar piemēriem. Nevienš pētījums nevarēs būt pilnvērtīgs, ja tā autors, piemēram, sajauks reālās dzīves parādības ar fainomeniem, kas radušies tikai dainu dziesmnieka iztēlē, poētikas priekšstatu glezņainā uzvizmojumā. Cik daudz šinī ziņā jau bijis maldu, lieki runāt, un tie, diemžēl, sastopami pat visjaunākā laika publicējumos.

Luža Bērziņa Ievads latviešu tautas dzejā savā otrā izdevumā jāuzlūko par neatsverami vērtīgu vadoni nevien zinātniekiem, bet arī kuram katram citam latviešu inteliģentam, kas — tīra latviskuma labad — nevēlēšies palikt nepraša un ignorants dainu jautājumos — nozarē, kas jāapzīmē par turpat latviskāko no latviskākām. Ja reiz šo skanīgo dziesmu garīgā gaisotne apņēma, caurau da un apstaroja latviešiem visu dzīvi, tad arī mūsu dienās šis varenās dziesmu upes ietekmē un pēcskanās jaušamas daudzās gara dzīves nozarēs. Dainu melodijas un teksti, droši var sacīt, gadu gadiem saistīs mūsu komponistu interesi un rakstniecībā nevaram nemaz iedomāties, ka ar Skalbes, Vesēļa, Medeņa, Strēlertes, Lazdas, And. Eglīša, Dz. Freimaņa, Mierkalna paudzēm dainu spēcīgā burvestība būtu galā. Šo spēcīgo strāvu, kas nāk no senlaikiem, jauš pat dažā dzimtenē esoša autora darbos.

Arī pati seno tautasdziesmu pasaule, gan piederēdama jau aizgājušiem un neatsaucamiem laikiem, izplaukusi citādā dzīves skatījumā un agrāko gadsimtu sociālā vidē, tomēr zaigo joprojām kādā latvietim dziļi pievilcīgā gaismā. Ludis Bērziņš ar savu grāmatu dod mums rokā vienu no atslēgām uz šim it kā vienkāršām, bet tomēr subtīlā un daudzskārt ļoti dzejiska gara apdvēstām dainu plāvām. Pie tam tur satiekas un divainā simbiozē sadzīvo kā kristīgie uzskati, tā veclaicīga zemes arāju tautas morāle un gluži pagānisks, skurbis dzīves prieks, kas reizēm uzmutuļo pavisam pārgalvīgām šaltim.

Katrs, kas kaut cik vēlas iepazīties ar mūsu tautasdziesmu problēmatiku vienā vai otrā aspektā, atradīs Luža Bērziņa darba izdevumā daudz faktu, kuŗu zināšana viņam izrādīsies visai noderīga, nemaz nerunājot par jo bagātīgo šīs zinātnes nozares terminoloģiju. Luža Bērziņa darbs, aiz kā rindām

jūt sirmā dainu pētnieka lielo mīlestību pret savu tautu un tās dziesmu pūra skaistumu un gudrību, nenoliedzami ir ļoti nozīmīga grāmata latviešu jaunatnes audzināšanā, latviskā gara savdabības un patstāvības izpratnē.

Kārlis Draviņš.

HIMNU UN LŪGŠANU DZEJNIEKS

Dziesmu Daugava, Leonīda Breikša dzejas izlase. Apgāds Sējējs, 1960.

Daļa Leonīda Breikša dzejas ir jau kļuvusi par tautas atmiņā ierakstītu kopmanto, tātad par tautas dzeju tai nozīmē, kā to saprot vācieši — nākusi no grāmatām, tā ieslēdzas tautas atmiņā un kļūst par tautas garīgu īpašumu. Līdzīga rakstu dzejas akceptēšana plašu tautas slāņu atmiņā mums notikusi vēl vienīgi ar Friča Bārda dzeju un dažu Pumpura, Andr. Niedras un Andreja Eglīša dzejoli.

Leonīda Breikša dzejas tālāku dzīvošanu tautas atmiņā, kad pats autors jau aplūcis, izskaidro šīs dzejas īpašības. Kad Breikšs divdesmito un trīsdesmito gadu maiņā sāka dzejnieka gaitas, tautas pārdzīvojums prasīja vārdus, kas celtu tautu pāri ikdienas pelēcībai, sīkām ķildām un acumirkļa grūtībām. Kaut arī laiks nebija viegls, jo spieda saimnieciskās krīzes visā pasaulē, likās ka latviešu tauta pēc pirmajiem alkatīgajiem valsts celšanas gadiem toreiz pirmo reizi isti gribēja atlikt muguru. Tautai bija vajadzība pēc aizrautīga apliecinājuma neatkarīgajai dzīvei, kas izcīnīta un darbā uzcelta. Kopējais pārdzīvojums prasīja himnas, un himnu dzejnieki radās.

Leonīds Breikšs ir viens no pirmajiem, kas šim himniskajam pārdzīvojumam deva izpausmi dzejā. Viņš bija īsts dzejnieks un patiess cilvēks, tāpēc aiz viņa himnu vārdiem stāv viengabalaina personība ar visu spēku, un šīs himnas un lūgšanas dzīvo tālāk tautas atmiņā, kaut trimdā nav līdz šim bijis Breikša darbu publicējumu. Vēlāk, kad vajadzībai pēc himnu vārdiem atsaucās plejāde mazāku garu, saradās daudz liriska ūdens.

„Sējēja“ izdotais krājums aptver labākos Breikša dzejoļus no viņa trim grāmatām (Skanošie ūdeņi 1933. g., Mana sapņu zeme 1935. g. un Dziesmas zemei un debesīm 1942. g. jau pēc dzejnieka deportācijas) un par grāmatas tapšanu rūpējušies dzejnie-